

TÜRKÜLERDEKİ GÖÇ ALGISI*

Timur VURAL**

Öz

Türkler, Orta Asya'dan itibaren göçebe yaşam tarzını büyük oranda benimsemişlerdir. Göç, zorlu iklim koşullarıyla başa çıkabilmenin kaçınılmaz bir sonucu olmuştur. Bu zor yaşam tarzı, kılıkklar ve sert iklim özellikleri Orta Asya'dan yoğun göçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Türklerin daha ılıman iklim koşullarının bulunduğu Anadolu'ya kademe kademe yönelişlerinin sebebi de bu olmuştur.

Türk insanı, hislerini, yaşayışını ve toplumsal ilişkilerini sazı ile nesilden nesile aktarmıştır. Söyledikleri her türküde sitem, ayrılık, özlem, ağıt, eğlence ve kimi zaman göç gibi toplumsal olaylar da yer almıştır. Toplumsal yaşayışın önemli bir unsuru olan göç farklı şekillerde türkülerde avaz bulmuştur.

Bu araştırma kapsamında, Türk toplumunun sesi olan türkülerde karşımıza çıkan "göç" imgeleri tespit edilmiştir. Tespit edilen "göç" imgeleri konuları ve kullanılış yerlerine göre sınıflandırılmıştır. Sonuç olarak ise, geçmişten günümüze Türk toplumunun göç algısına yönelik bakış açısı, türkülerin gözünden sergilenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Göç, Göç Algısı, Türkülerde Göç, Etnomüzikoloji, Halkbilimi.

PERCEPTION OF IMMIGRATION IN TURKUS (TURKISH FOLK SONGS)

Abstract

Since The Central Asia, the Turks have adopted the nomadic lifestyle. Migration has been an inevitable consequence of coping with challenging climate conditions. This difficult lifestyle, scarcity and harsh climate have caused intense migrations from Central Asia. This is also the reason for the gradual migrations of the Turks towards Anatolia, which has more temperate climatic conditions.

The Turkish people transmit their feelings, life and social relations with balgama's (like lute) to the generations through the generations. In every song they say, there are social events such as complaint, separation of lovers, longing, lament, entertainment and sometimes migration. Immigration, which is an important element of social life, is found in turkus in different forms.

Within the scope of this research, the "immigration" imagery emerging in turkus, which is the voice of the Turkish society, has been detected. The "migration" images that have been identified are classified according to their subjects and places of use. As a result, the Turkish society's perception of immigration has been exhibited in the eyes of turkus.

Key Words: Migration, Perception of Migration, Migration in Turkus, Ethnomusicology, Folklore.

* Bu makale, 17-19 Şubat 2017 tarihleri arasında gerçekleşen, VII. Uluslararası Canik Sempozyum (Geçmişten Günümüze Göç) 'unda sunulmuş olan yayımlanmamış bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doçent Doktor, Ömer Halisdemir (Niğde) Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuarı, Türk Müziği Bölümü Öğretim Üyesi, trvural@yahoo.com

GİRİŞ

Tanpınar'ın da dediği gibi “*Biz bu Türkülerin Milletiyiz*”. Türk toplumunun yapı harcında türküler vardır. Orta Asya'dan, Anadolu'ya olan seyahatimizde kimliğimiz türküler ile taşınmıştır. Bazen bir çoban kuzularını güderken, bazen ise göçer vaziyetteki aşiretlerin yürüyüş havası olarak türküler yakılmıştır. Türküler, ne amaç ile söylenirse söylensin mutlaka topluma ait önemli ipuçlarını içlerinde barındırmışlardır.

Türküler, çeşitli duygu birikimlerini yansıtmalarının yanı sıra sosyokültürel olaylara ait önemli söylem araçlarıdır. Toplumun bilinçaltının zuhur ettiği ve ayna görevi gören ontolojik (varlık felsefesi) bir düşünsel alandır (Balkaya, 2013: 39). Bu durum türkülerin sosyal hayatı düzenleme ve aktarma işlevlerinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla araştırdığımız toplumun harcına yönelik önemli verilere türkülerin sözleri üzerinden ulaşılabilmektedir.

Etnomüzikoloji günümüzde geniş bir kapsamda ele alınmaktadır. Sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerini birleştirerek, insanın müziğe dayalı aktarımlarıyla uğraşan bir disiplin haline almıştır... Ayrıca farklı toplumsal bağlantıları olan müziklerin tasarım süreçlerini ortaya çıkarır (Blacking, 1999: 55-58). Türkülerdeki göç algısının sözlere dayalı yöntemler ile sergilenmesi müziğin olduğu ortamın, derinlemesine anlaşılması bağlamında ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Türkülerin sözleri ve müzikleri birbirine kenetlenmiş olarak, nesilden nesile aktarıldığından, türkü sözleri etnomüzikoloji bilimi için önemli veri kaynaklarından birisidir. Günümüzün önemli bir sorunu olan göçün, Türk kültüründeki yansımalarının, türküler vasıtasıyla aktarılmasının ilerde yapılacak etnomüzikolojik ve halkbilimi çalışmalarına da veri oluşturacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada incelenen türküler, TRT Kırık Hava Repertuarı, TRT Uzun Hava Repertuarı ile kaynakçada sunulan türkü sözleri içeren eserlerden ibarettir. Toplamda taranan eser sayısı 6411 olup dağılımları şu şekildedir; TRT. Kırık Hava Repertuarından 4989 eser, TRT Uzun Hava Repertuarından 1068 eser ile diğer kaynaklardan ulaşılabilen 354 eserdir. Araştırma evreni tüm türkü repertuarı iken örnekleme ise 6411 türküden ibarettir. Örneklem dâhilindeki eserlerde, 43 farklı türküde “göç” teması tespit edilmiş olup, araştırma bu türküle ait sözlerin çözümlenmesi üzerinde şekillendirilmiştir.

Konu Olarak Göç ve Türkülerin Göçü

İslamiyet öncesi Türk tarihinden itibaren unutulmaz tabiat olayları, büyük savaşlar, göçler, istilalar, yeni coğrafyaların vatan olarak kabul edinilmesi gibi halkın hayat ve hafızasını nesillerce meşgul edecek hadiseler, destanlar ve türkülerde yer almıştır (Banarlı, 2004: 7). Bu noktada Uygur Türklerinin ünlü Göç Destanı'nı anmak yerinde olacaktır. Tamamen göç üzerine kurulu bu destanda yurttaki birliği sağlayan tılsımlar bozulunca, halkın nasıl ıstırap çektiği ve sonunda yurtlarını bırakarak güney-batıya doğru göç edişleri anlatılmaktadır (Yardımcı, 2002: 79). Osmanlı Devleti'nde "93 Harbi" yenilgisi sonrası yaşanan göçlerin birçok saz şairi tarafından o dönemde destanlaştırıldığı ve "hicret destanları" olarak literatüre girdiği bilinmektedir (Gençosman, 1972: 204-278). Binlerce yıllık Türk tarihinde bu gibi örnekler, türkülerde konu olarak nesilden nesile aktarılmıştır.

Türkü konularının sınıflandırılması oldukça büyük zorluklar içermektedir. Bu konuda yapılan çalışma sayısı kadar konu sınıflaması mevcuttur demek yanlış olmayacaktır. Genel anlamda türkülerde baktığımızda hemen hemen tüm sınıflamalarda gurbet, hasret veya özlem konulu türkülerde rastlanmaktadır. Göç olayı da gurbetin, hasretin ve özlemin çıkış nedenlerindedir.

Başgöz'e göre Gurbet, göçebelikten kurtulup bir türlü yerleşemeyen Anadolu halkının kaderidir. Yunus Emre, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Aşık Veysel ve niceleri acı acı gurbetten yakınmıştır(2008: 34). Gurbet Türk edebiyatında en çok işlenen konulardan birisidir. Gurbet türkülleri hem gurbete gidenlerin, hem de geride kalanların ağzından söylenebilmektedir (Uğurlu, 2009: 292). Özellikle Karacaoğlan göç ve gurbet konusunu çok kez dile getirmiştir.

Göç konusunun "olay konulu türküler" içinde tasnif edilmesi de mümkündür. Olay konulu türkülerde oluşan durum, ilgi çeken ya da çekebilecek nitelikte olan her çeşit eylem, iş ve davranış dile getirilmiştir. Bu sınıflamada kendi kültürüne ait bir takım gelenekleri veya özgün bir konuyu sahiplenme vardır (Uğurlu, 2009: 393). Aslında göç olayı olarak bakıldığında bu tasnif şekli de akılcı gelmektedir. Lakin "Göç" olgusunun asıl can acıtan, türküyü yaktıran kısmı "Gurbet, Hasret" içeriğidir. Göç olayı, göçebe yaşama alışmış atalarımız için olağan bir yaşam tarzıdır. Göç, Türk toplumu için yiyip, içmek kadar doğal bir devinimdir. Türkülerde anlatılan hikâyeye, göç olayının yoruculuğundan ziyade, sonrasındaki ayrılık veya gurbettir.

Türküleri yakanlar göçtüğü için türkülerinde göçebe olduğunu söylemek doğru bir tespit olacaktır. Türküler hangi aşirette can buldularsa o aşiretin yaylasından, kışlağına, cephelerdeki fertlerinden, gelinlerine kadar göçer dururlar. Türkülerin yolculuğu insanı şaşırtacak boyuttadır. Tarih boyunca savaş, askerlik, zorunlu iskân, ekmek parası gibi nedenler ile bir yerden bir yere giden insanlarla birlikte türküler de göç etmişlerdir. Bu sebeple aralarında çok uzun mesafeler olan yerlerde bile benzer türkülere rastlanabilmektedir (Turhan vd., 2003: 11)

Göçler hem bireysel, hem bir aile, hem de büyük topluluklar halinde olabilmektedir. Bazı türkülerde büyük bir Yörük aşiretinin göçü işlenirken, bazılarında ise göç daha küçük topluluklar tarafından gerçekleştirilmiştir. Erzurum'un Rus ve Ermeni askerileri tarafından işgalinden dolayı yakılan "Göç göç oldu" ağıtı, Erzurum'dan göçen aileler ile birlikte Anadolu'nun farklı diyarlarına taşınmıştır.

Özellikle geçim sıkıntısı, savaş ve çeşitli felaketler sebebiyle büyük şehirlere doğru artarak devam eden bu göçler, yerel kültürün büyük kentlere taşınmasına vesile olmuştur.

Ayrıca bu göçler dolayısıyla Doğu Anadolu özelliği taşıyan birçok türküyeye Ege Bölgesinde tesadüf etmek mümkün iken Karadeniz tavırlarına sahip türkülere de Doğu Anadolu'da rastlanabilmektedir. Artvin yöresine ait olan "Çift Jandarma Geliyor" adlı türkünün Muş yöresinden derlenmesinin ana nedeni Doğu Karadeniz bölgesinden göçüp gelen ailelerdir (Güven, 2009: 47).

Türkülerde Göç Algısı

Göç kavramı temelde "Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi" olarak tanımlanmaktadır. Göç kelimesinin yan anlamları ise şunlardır: 1. Evden eve taşınma, nakil. 2. Taşınma sırasında götürülen ev eşyaları (Türkçe Sözlük, 2011: 954).

Türkülerdeki göç algısını tanımlayabilmek için göç kelimesinin kullanılış manalarının üzerinde durmak zaruridir. Göç kimi türkülerde mekândan ayrılmayı nitelemiştir. Bu ayrılık göç iklimi geldiği için olduğu gibi, elden giden toprakların terki sebebiyle de olmuştur. Genellikle göç olgusu gurbet, ayrılık ve hasret duygularıyla anılsa da zaman zaman umuda yolculuk için yapıldığı görülmektedir.

Topraklardan ayrı kalmanın yanı sıra göç kelimesi, ölmek, ebedi yaşama ulaşmak, bu dünyadan öteki âleme geçmek manasında da kullanılmıştır. Tasavvufî halk edebiyatı eserlerinde sıklıkla bu manaya rastlanmaktadır.

Göç kelimesinin son olarak karşımıza çıkan anlamı ise gelinin eşyalardır. Bu eşyaları kadının çeyizi olarak niteleyebiliriz. Gelin, babasının evinden çeyizi ile çıkar yeni hayatına bu eşyaları ile başlar. Bu yeni hayata yoldaşlık yapacak olan eşyalarına da göç denilmesi çok anlamlı bir geleneğin ifadesidir. Aynı zamanda taşınma sırasındaki tüm eşyalara da göç denildiği bilinmektedir. “Göçümü topladım” deyişi eşyalarımı topladım artık yola çıkıyorum şeklinde yerel ağızlarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Bu üç farklı bakış açısı ile türkülerdeki göç algısının değerlendirilmesi bu çalışmanın temel teorisini oluşturmaktadır. Bunları başlık olarak sıralayacak olursak;

1. Yaşam yerini değiştiren “Göç”
2. Ruhun yolculuğu olan “Göç” (Ölüm veya ruhâni huzura göçü)
3. Eşya olarak “Göç”

Yapılan literatür taraması sonucunda 43 adet göç temasının işlendiği türküyeye rastlanmıştır. Bu türkü metinlerinin ikisinde göç aynı anda iki farklı manada kullanılmıştır. Ayrıca bulgular ve yorumlar kısmında sergileneceği gibi Yaşam Yerini Değiştiren “göç” manasına yan anlam ile değinen iki türkü de sunulmuştur.

BULGULAR VE YORUMLAR

1. Yaşam yerini değiştiren “Göç” (Tespit Edilen 20 türkü)¹

¹ “Ak meleğim göç eylemiş yurdundan” (TRT, Rep. Nu: 4834, Kaynak Kişi: Aşık Ali Metin, Derleyen: Halil Atılğan, Yöre: Sivas), “Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş” (TRT Rep: 4067, Kaynak Kişi: Mahmut Güzelgöz Der.: Halil Atılğan, Yöre: Şanlıurfa), “Akça kızlar göç eyledi yurdundan” (Sarı, 2016b: 44), “Bizim evlerimiz yaylaya göçtü” (Esen vd., 1986: 15), “Alay göçmüş yurd'uğradım” (Avcı, 2006: 713), “Güzelsiz yaylaya konup göçülmez” (Uğur, 1947: 7), “Başına sokulmuş gülü lalesi” (Tansuğ, 1990: 257). “İller yaylasına göçtüğü zaman” (Öztelli, 1971: 321), “Gelin der ki ben yaylaya göçeyim” (Sarı, 2016b: 281),

Çalışma kapsamında %46,5 oran ile en çok rastlanan göç temalı türküler bu grupta yer almaktadır. Kelimenin ilk ve somut anlamında kullanımı en yaygın hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna örnek olarak Devrani'ye ait olan türkü gösterilebilir;

Sordum “Obasından göçtü” dediler
“Bilmem hangi yana geçti” dediler
“Bir hoyrat eline düştü” dediler
Âşık Devrani'ye küstü mü bilmem (Sivas-Şarkışla) (Sarı, 2016a: 246)

Bu türküde “obasından göçtü” yaşam yerini değişmesi işlevindeki “göç” olarak kullanılmıştır. Bir diğer örnek ise 1914 yılında Rus ordusunun Erzurum'u işgal için gelmesi esnasında yaşananları anlatmaktadır.

“Göç yola dizilir. Erzurum'un Batısına Anadolu'nun daha içlerine doğru insanı az bir kervan gider. Kimisi kağnılara, kimisi katırlara yüklemiştir yükünü. Yüreklere parça parça eden bir manzara görünür Erzurum Ovasında. Plandöken'i de bir mahzun duman bürümüştür. Erzurum çaresiz, Erzurum ağlamaktadır. İnsancıklar Erzurum'a bakıp ağlıyor, ağladıkça içleniyor, içlendikçe dillerine hakim olamıyorlar. Kimileri isyan edercesine beddualar ediyor; kimileri Allah'a yalvarıyor; kimileri de acıklı türküler yakıyordur. Bu türkü o günlerin bir izidir(Güven, 2009: 311).

Göç göç oldu göçler yola düzüldü
Uyku geldi ela gözler süzüldü
O zamanda elim yârdan üzildi
Ağam nerden aşar yolu yaylanın
Yaylanın aman Bingöl'ün²

Bu topraklarda bazen zorunlu göçler de yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının bir gereği olarak göç ettirilen Avşar Türklerinden Ozan Dadaloğlu'nun devlete başkaldırısı şöyle dile gelmiştir;

Kalktı göç eyledi Avşar elleri
Ağır ağır giden eller bizimdir
Arap atlar yakın eder ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Belimizde kılıncımız Kirman'i
Taşa geçer mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir³

² TRT Uzun Hava Rept. Nu. 554, Kay. Kişi: Raci Alkır, Der.: Muammer Özkavcı, Yöre: Erzurum

³ TRT Uzun Hava Rept. Nu: 208, Kay. Kişi: Muharrem Ertaş, Der.: Muzaffer Sarısozen, Avşar Bozlağı, Yöre: Kırşehir

Anadolu'nun çok önemli bir ozanı olan Karacaoğlan kullandığı öz Türkçe, kendine özgü dil ve ölçü bakımından halk edebiyatının öncü isimlerindedir. Türkülerinin 7 tanesinde yaşam yerini değiştirme manasında “göç” kelimesini kullanmıştır. Ozanın türkülerinde hasret, gurbet, ayrılık ve göç olgusu sıklıkla dile gelmiştir.

Dağlar geçit verin konup göçeyim
Bir daha bu ile gelmeyesiyeye
Bağrıma hançerin salan illeri
Bir daha dönüp de görmeyesiyeye (Karacaoğlan) (Sarı, 2016b: 215)

Görüldüğü üzere Ozan kendisine acı ve üzüntü veren illerden kurtulmak için göçmek istemektedir. Göç aynı zamanda bir kaçıştır. Yine Karacaoğlan'a ait olan bir türküde göçülecek yaylanın çeşitli özellikleri olması gerektiğinden söz açılmıştır.

Güzelsiz yaylaya konup göçülmez
Kelle kesmek ile kanlar saçılmaz
Gelirim geçerim gözün açılmaz
Bir derdin var bilemedim kız senin (Karacaoğlan) (Sarı, 2016b: 299)

Ozan hayata ve hayatın tüm güzelliklerine aşıktır. Onu kutsallaştıran, doğadaki ve tüm yaratılanlardaki aşkı görmesi ve aramasıdır. Mürsel Sinan'a ait olan “göçer miydim?” isimli türküde kişi göçmek istemese de yoksulluk ve gariplikten dolayı başka çaresi kalmamıştır.

Bu yoksulluk olmasaydı
Ben köyümden göçer miydim?
Umutlarım solmasaydı
Ben köyümden göçer miydim (Mürsel Sinan-Kars) (Seçkin, 2016: 192).

Göçmek Türk insanı için artık bir yaşam tarzı olmuştur. Göçme esnasında sosyal iletişim devam eder. Göçerken kızlar erkekler ile tanışır, yol üzerindeki geçici konaklarında yeni göçerler ile yoldaş olurlar. Buna örnek olarak Bekir Hıdıroğlu'ndan derlenen bir Van türküsü verilebilir.

Yükledim göçemedim
Bu elden kaçamadım
Geçti kızlar sürüsü
Ben yari seçemedim⁴

Görüldüğü üzere Ozan kendisine acı ve üzüntü veren illerden kurtulmak için göçmek istemektedir. Göç aynı zamanda bir kaçıştır. Yaşam Yerini Değiştiren “Göç” sınıflandırması kapsamında incelenen türkülerin yoğunluk sırası şöyledir; İç Anadolu (12), Doğu Anadolu (4), Karadeniz (2), Güney Doğu Anadolu (1), Akdeniz (1) bölgesi. Karacaoğlan'ın nereli

⁴ TRT. Rep. Nu. 4285, Van, Kay. Kişi Bekir Hıdıroğlu- Der. Atakan Çelik

olduğu tartışmalı da olsa araştırmaların⁵ büyük bir kısmının iç Anadolu bölgesine işaret etmesi bu araştırmada da aynı şekilde değerlendirilmesine sebep olmuştur.

2. Ruhun yolculuğu olan “Göç” (Ölüm veya ruhâni huzura göçüş) 11 Türkü⁶

Bu sınıflandırma kapsamında karşımıza 11 (%25,5) türkü çıkmaktadır. Ruhun yolculuğuna ait bu kısım iki farklı başlığı birleştirmektedir. İlki bu dünyadaki yaşamdan ölüm sonucunda göçmeyi anlatırken, diğeri âşığın iç dünyasında daha derinlere göçerek Hakka veya Pir’ine kavuşmasını tasvir etmiştir.

Turabi özün payımal eyle
Erenler yolunda kesbi hal eyle
Şu fani dünyayı bir hayal eyle
Gelip konan göçtü nişane yeter⁷

Dünyada yaşamayı konmak olarak nitelendiren âşık, ölmeyi ise “fani dünya” kavramını güçlendirerek göçmek olarak aktarmıştır. Gönülün göçmesi aslında Orta Asya şamanlık inancı izleri taşımaktadır. Kişinin şaman olabilmesi için kutsal işaretler barındırmalıdır. Rüyasında ona şaman olduğu, gök tanrı tarafından bildirilmelidir. Tıpkı bunun gibi Anadolu saz sanatçısının âşık olabilmesi için rüyasında bâde içmesi çok yaygın bir gelenektir. Pir Sultan Abdal’a ait olan güftede dosttan haber gelir ve gönül o coşku ile göçmektedir.

Yine dosttan haber geldi
Dalgalandı coştı gönül
Bir doğruca yola girdi
Katarlandı göçtü gönül (Sözer, 1997: 257)

“Göç” teması görüldüğü üzere türkülerde sıklıkla insanın iç âlemine veya ebedi âleme yolculuğu olarak kullanılmıştır. Ruhun yolculuğu olan “Göç” türkülerinin coğrafi dağılımı şöyledir; İç Anadolu (9), Güney Doğu Anadolu (1), Akdeniz (1).

⁵ Yozgatlı olduğunu söyleyen araştırmalar. (Göksoy, 1985: 16-17), “Gül Bahçesinden Bir Demet Yozgatlı Karacaoğlan”, Erciyes, yıl: 8, Kasım 1985, sayı: 95 :16-17. ile (Başgöz, 1992), “Karac’oğlan”, 3. bs. İstanbul: İndiana Üniversitesi Türkçe Programı Yayınları, Pan Yayıncılık: 47.

⁶ “Kalktı göç eyledi gönül kervanı” (Karadeniz, 1997: 314), “Vakit Geçirmeye Virane Yeter” (Tanses, 1997: 51), “Eyvah fukaranın beli büküldü” (Sarı, 2016c: 89), “İsm-i azam duasıdır” (Yardımcı, 2013: 129), “Ahrette selamım olsun Veysel’e” (Pehlivan, 1984: 118), Yalancı dünyaya konup göçenler (Fuat, 1976: 66). “Bu göçü ordan göçürdüm” (Türk Folkloru Araştırma Yıllığı, 1976: 187),

⁷ TRT, Rep. Nu.1594, Kay. Kişi: Müslüm Sümbül, Notaya Alan: yücel Paşmakçı, Yöre: Sivas-Kangal

3. Eşya olarak “Göç” 12 türkü⁸

Eşya manasında kullanılan “göç” temalı 12 (%27,9) adet türkü tespit edilmiştir. Taşınan eşya şekline örnek olarak, Antalya Serik yöresinden Şevket Yanıkoğlu’ndan derlenen türkü verilebilir.

Çekemedim akça kızın göçünü
Sırma saçlar bırak dövsün düşünü
Gülüver de görem mercan dişini
Yol ver bana Çubuk beli ⁹

Aşığın, çekemediği göç aslında akça kızın çeyizi olmalıdır. Akça kızı gelin yaparak çeyizi ile ata bindirip, üzengisinden çekerek getirme isteğini anlatmaktadır. Gelin çeyizi dışında eşya göçünün kullanımına dair bir örnek ise Ardahan ili Göle yöresine ait bir türküde karşımıza çıkmaktadır.

Bin dokuz yüz doksan bir senesinde
Yüklendi kamyona göçümüz bizim
Ayrılık hasreti var sinemizde
O gün kan ağladı içimiz bizim (Aşık Kevseri, Ardahan) (Bahadır, 2015: 124).

Adana yöresine ait olan türküdeki gelinin çeyizi ile geri yollanması, kadının toplumsal yaşamdaki yerine dair acılı bir hikâyeye sahiptir. Bu bozlak formundaki ağıt, kadın ağzından türkülere karakteristik örnektir.

İlk akşamdan yüklediler göçümü
Bilen bilmeyene desin suçumu
Babamın evine geldiğim zaman
Ben ağlarım yavru çeker içini¹⁰

Tespit edilen türkülerin bölgelere göre dağılımı şöyledir: İç Anadolu (6), Akdeniz (3), Doğu Anadolu (2), Ege Bölgesi (1).

SONUÇLAR

Göç, Türk toplumunun genelinde, yakın zamanlara kadar yaygın bir yaşayış şekli olmuştur. Türkülerden görüldüğü üzere kimi zaman iklimsel değişimlere bağlı olarak gerçekleşen göç, yoksulluk, savaşlar gibi sebepler ile de gerçekleşmiştir.

Göç eylemi sürecinin toplumsal bir kaynaşmaya da vesile olduğu görülmektedir. “Geçti kızlar sürüsü ben yârimi seçemedim” diyen Van türküsü, göçer insanlar için doğal bir hareket

⁸ “Adana’da yükletiyim göçünü” (Esen vd., 1986: 249), “Şu Karşı Yaylada Göç Kater Kater” (Tanses, 1997: 190), “Geliyor nazlının göçü” (Sarı, 2016b: 283), “Hemen göçü yükletelim” (Bayrak, 1987: 143).

⁹ TRT, Rep. Nu. 961, Kay. Kişi: Yanıkoğlu Şevket, Notaya Alan: Nida Tüfekçi, Der.: Cevat Uyanık, Yöre: Serik

¹⁰ TRT Rep. Nu. 255, Kay. Kişi: Adnan Türköz, Der.:TRT. İst. Rad. Md., Bozlak, Yöre: Kayseri, Bünyan

olan bu devinim sırasında kız ve erkeklerin kaynaşma tanışma imkânı bulduklarını dile getirmektedir.

Genel olarak bakıldığı takdirde “göç” âşıkların dillerinden ayrılık ve hasret ile dökülmüştür. İnsanların kimi zaman yaşadıkları sıkıntılardan kurtulmak için göçtükleri de görülmüştür. “Göç” temasının felsefik boyutlara dayanan kullanımları oldukça dikkat çekicidir. “Konmadan göçmek” teması birçok türküde tekrar edilmiştir. Bu tema şöyle yorumlanabilir; Kişinin dünya yaşantısının, serçe kuşunun ince bir dala zarif bir şekilde dokunuşu gibi gösterilmesi oldukça derin bir düşünce temeline dayanmaktadır. Konmadan göçen bu serçenin daldan ayrılması ise onun ebedi sonsuzluk içine savrulmasıdır.

Aynı zamanda âşığın kendi ruh derinliklerine geçerek içindeki Hakk’ı ve Pir’ini aramasının, tasavvufi halk edebiyatımızdaki çok kıymetli zenginliklerden olduğu sonucuna varılmıştır.

Göç kelimesinin taşınan eşya veya çeyiz manalarında kullanımı, halkın yaşayışına dair önemli ipuçları barındırmaktadır. Yeni evlenen gelinin göçü ile birlikte geri yollanması bir ağıtla dile getirilmiştir. “Göç” temasının toplum içinde zengin manalarda kullanımı ve acı çeken insanların göçleriyle (kişisel eşyaları) birlikte bu avazı dile getirmeleri dikkat çekicidir.

Araştırmanın sonucunda “Göç” algısının yorumlanabilmesi için üç ana başlıkta sınıflandırılması gerektiği tespit edilmiştir. Bu üç başlıktan ilki göç kelimesinin asıl anlamı olan taşınmak iken, ikincisi ruhun göçü, üçüncüsü ise eşya olarak göç temasıdır. Taramalar sonucunda “göç” kelimesinin tespit edildiği 43 türküden 20 si (%46,5) ilk manasında yer alırken, 11’i (%25,5) ruhun göçü, 12’si (%27’9) eşya olarak kullanılmıştır.

Yaşam yerinin değişmesi manasındaki “göç” temalı türkülere en çok (%60) İç Anadolu Bölgesi’nde rastlanmıştır. Ege ve Marmara bölgelerine ait türkülerde bu temaya rastlanmamıştır. Ruhâni manadaki göç temasına ise yine yüksek bir oran (%81) ile İç Anadolu bölgesinde rastlanmıştır. Eşya manasındaki göç teması büyük bir fark (%50) ile İç Anadolu bölgesinde yoğunluk arz etmektedir. Ege Bölgesi tüm araştırma örneklemeden bir (%8) türkü ile bu sınıfta yer almıştır. Bu verilerden de anlaşıldığı üzere “göç” eyleminin sıklıkla hissedildiği, tasavvufi anlamların “göç” teması ile birleştiği ve eşya olarak “göç” olgusunun en yoğun rastlandığı bölge İç Anadolu Bölgesidir.

KAYNAKÇA

Avcı, Haydar A. (2006) *Osmanlı gizli tarihinde Pir Sultan Abdal ve Bütün Deyişleri*, İstanbul, Nokta Kitap.

Bahadır, Sedat (2015). “*Aşık Kevseri Metin- İnceleme-Tasnif Çalışması*” İstanbul Pamiray Yayınları.

Balkaya, Adem (2013). “Türklerin Sosyo-Kültürel Düzenleyicilik Misyonu: Kars’ta Gelin Terifleme”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt 6, Sayı 2, s. 1-39.

- Banarlı, Nihad Sami (2004). “*Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*”, Ankara, MEB Yayınları.
- Başgöz, İlhan (2008). *Türkü*, İstanbul, Pan Yayıncılık.
- Başgöz, İlhan (1992). “*Karac’oğlan*”, 3. basım, İstanbul: İndiana Üniversitesi Türkçe Programı Yayınları, Pan Yayıncılık.
- Bayrak, Mehmet (1987). *Halk gülmecesi: inceleme-örnekleme*, Ankara, Yorum Yayıncılık.
- Blacking, J. (1999). Etnomüzikoloji, Çev. Ç. Kara, Ankara, *Folklor Edebiyat Dergisi*, Sayı:17.
- Esen, Ahmet Şükrü, Boratav, Pertev Nailî, Özdemir, Fuat (1986). *Anadolu Türküleri*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fuat, Memet (1976) *Yunus Emre: yaşamı, sanatçı kişiliği, yapıtları*, De Yayınları.
- Gençosman, Kemal Zeki (1972). *Türk Destanları*, İstanbul, Hürriyet Yayınları.
- Göksoy, Yılmaz (1985). Gül Bahçesinden Bir Demet Yozgatlı Karacaoğlan, Kayseri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl: 8, Kasım, sayı: 95,
- Güven, Merdan (2009). *Türküler Dile Geldi*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Karadeniz, Bekir (1997). *Ela Gözlüm: Türküler*, İzmit Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Öztelli, Cahit (1971). *Karaca Oğlan: Bütün Şiirleri*, İstanbul, Milliyet Yayınları.
- Pehlivan, Battal (1984). *Aşık Veysel: yaşamı, sanatı, şiirleri üzerine bir inceleme*, İstanbul, Deniz Kitaplar Basımevi.
- Sarı, Emre (2016a). *Aşıklarımız*, Antalya, Nokta E-book Yayınevi.
- Sarı, Eren (2016b). *Karacaoğlan*, Antalya, Nokta E-book Yayınevi.
- Sarı, Emre (2016c). *Aşık Seyrani*, Antalya, Nokta E-book Yayınevi.
- Seçkin, Pelin (2016). *Dile Gelen Göç*, Trabzon, KTÜ Matbaası.
- Sözer, Ahmet Necdet (1997). *Tekke Şiiri*, İstanbul, İnkılap Yayınevi.
- Tanses, Hamdi (1997). *Ozanların Dili, Notalarıyla: Deyişler, Nefesler, Semahlar*, İstanbul, Say Yayınları.
- Tansuğ, Sabiha (1990). Karacaoğlan ve Kadın Giyimi, “*1.Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*”, 21-23 Kasım 1990, Adana, Arif Ofset.
- Turhan, Salih ve Akbıyık, Abuzer ve Kürkçüoğlu, Sabri (2003). *Türkülerimiz ve Hikayeleri*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Folkloru Araştırma Yıllığı (1976) Milli Folklor Araştırma Dairesi yayınları, Ankara, Volume 25.
- Uğur, Sait (1947). *İçel folkloru*, Ankara, Ulus Basımevi.

Uğurlu, Nurer (2009). *Halk T¼rk¼lerimiz*, İstanbul, Örg¼n Yayınevi.

Yardımcı, Mehmet (2002). *Destanlar*, İzmir, Ürün Yayınları.

Yardımcı, Mehmet (2013). *Yaşamları sanatları ve şiirlerinin yorumlarıyla âşıklarımız*, İzmir, Kanyılmaz Matbaacılık.